

Розділ 2.8

КОНКУРЕНТНІ РИНКИ ФАКТОРІВ ВИРОБНИЦТВА

1. Ринки факторів виробництва в економічній теорії

Для забезпечення випуску економічних благ фірми використовують різноманітні **ресурси**. Ресурси, які використовуються у виробничому процесі, називають **факторами виробництва** – це блага, які потрібно придбати фірмі для забезпечення випуску інших благ – готової продукції.

Ринки факторів – праці, капіталу, землі, - така сама невід’ємна складова ринкової економіки, як і ринки товарів і послуг. Це специфічні ринки, де, на відміну від ринків продукції, з боку попиту виступають фірми, які споживають виробничі фактори, а з боку пропозиції – власники факторів – домогосподарства. На ринках факторів визначаються ціни та обсяги використання факторів. Ринки факторів виробництва вважаються вторинними по відношенню до ринків готової продукції, тому що стан перших (ціни і обсяги факторів) визначається станом других (обсягами продукції). Попит фірми на фактори визначається попитом споживачів на ринках готової продукції, тому попит на фактори зветься *вторинним (похідним)* попитом.

Аналіз функціонування ринків факторів виробництва в економічній теорії здійснюється за тими ж принципами (т.зв. *неокласичної* чи *Маршалової* методології), що й аналіз ринків благ. З урахуванням типу ринкової структури досліджується, як формується *попит* на фактори, як формується *пропозиція*, і які чинники визначають *рівновагу* на ринку, що дозволяє дослідити проблеми ціноутворення на фактори виробництва, а також вплив державни на стан цих ринків.

Повністю конкурентними є ринки факторів, де жоден окремо взятий учасник не має можливості впливати на ціни. Повна конкуренція на ринку фактора передбачає, що:

- фірми і домогосподарства є ціноодержувачами;
- фактор є однорідним;
- вхід на ринок для нових учасників і вихід з нього є вільними;
- всі учасники повністю поінформовані щодо ситуації на ринку, зокрема, цін.

Щоб ринок фактора вважався повністю конкурентним, фірма повинна бути також конкурентною і на ринках готової продукції. Вважається, що всі учасники ринку факторів поведуть себе раціонально і максимізують кожний власну вигоду: домашні господарства – вигоди (*корисність*) від їхнього продажу, фірми – купують фактори за такими цінами і в таких обсягах, щоб максимізувати прибуток від продажу готової продукції.

Попит на фактор виробництва

Кожна фірма визначає обсяг факторів, що будуть використовуватись у виробництві, виходячи з критерію максимізації прибутку. Приймаючи **рішення про найм** додаткової одиниці фактору виробництва, фірма співставляє *вигоди*, що будуть отримані, і *витрати*, які необхідно для цього понести. Вигоди фірми від найму додаткової одиниці фактору можуть бути вимірянні показником **граничного продукту у грошовому виразі** – це додаткова виручка, що буде отримана від реалізації продукції, виробленої за допомогою цієї додаткової одиниці фактору виробництва:

$$MRP = MP \times P, \quad (1)$$

де MP – граничний продукт фактору виробництва – приріст випуску продукції у натуральному виразі за рахунок використання додаткової одиниці фактору виробництва, P – ринкова ціна одиниці продукції. Якщо

фірма має *ринкову владу* на ринку своєї продукції – тобто може впливати на ціни і збільшення обсягу реалізації пов'язане з зменшенням ціни, то граничний продукт у грошовому виразі обчислюється як:

$$MRP = MP \times MR, \quad (2)$$

де MR – гранична виручка – приріст виручки при збільшенні обсягу реалізації на одиницю.

Витрати фірми по залученню у виробничий процес додаткової одиниці фактору виробництва назовемо **граничною вартістю фактора виробництва** і позначимо як MIC . Якщо ринок фактору конкурентний, то гранична вартість фактору дорівнює ринковій ціні фактору виробництва і не залежить від того – який обсяг фактору наймає окрема фірма. Скажімо, якщо йдеться про ринок праці, гранична вартість фактору – це ринкова ставка заробітної плати w :

$$MIC = w. \quad (3)$$

Внаслідок дії *закону спадання граничної продуктивності*, при збільшенні обсягу використання окремого фактору виробництва (якщо інші обсяги інших факторів лишаються незмінними) величина MP (а, тим самим, і величина MRP) буде зменшуватись. Поки вигоди від найму додаткової одиниці фактору перевищують витрати ($MRP > MIC$) фірма буде збільшувати використання даного фактору. *Оптимальним* обсяг використання фактору буде, коли граничні вигоди і граничні витрати зрівняються, тобто буде виконуватись умова, яка називається **правило найму**:

$$MRP = MIC \quad (4)$$

На конкурентному ринку праці правило найму матиме вигляд (Рис. 1):

$$MP_L = w/P, \quad (5)$$

тобто фірма використовує оптимальний обсяг праці, якщо гранична продуктивність праці (MP_L) дорівнює *реальній заробітній платі* (w/P).

Якщо ринкова ціна фактору змінюється, то змінюватиметься і обсяг фактору, який наймає фірма, яка в будь-якому випадку прагне максимізувати прибуток – тобто, в даному випадку, досягти стану, що описується умовою (4). Таким чином, крива *MRP* (залежність граничного продукту у грошовому виразі від обсягу використання фактору) є **кривою попиту фірми на фактор виробництва** – тобто залежністю між ціною фактору і обсягом, який наймає фірма.

Ринок праці

Ринок праці – ринок одного з факторів виробництва, де домогосподарства в ролі найманих робітників пропонують свою працю, а фірми – виробники товарів та послуг (працедавці) – потребують її. На ринку праці встановлюється ціна праці – ставка заробітної плати – та обсяг використання праці.

Праця (або *послуги праці*) – один з основних факторів виробництва, власниками якого є домогосподарства; це фізичні і розумові здібності людей, що можуть бути використані у виробництві благ.

Унікальність праці як виробничого фактора полягає в тому, що послуги праці неможливо відокремити від робітника. Але через те, що об'єктом купівлі-продажу є лише послуги праці робітника, а не сам робітник, поряд із ціною праці не менше важать умови праці, які визначаються трудовими угодами і чинним законодавством.

Обсяг використання праці вимірюється у годинах роботи протягом певного періоду (отже, праця – це змінна потоку). Запаси праці в економіці вимірюються показником **робоча сила**: це працездатне населення, тобто кількість людей, які досягли певного віку (в Україні 16 років) і працюють

або хоча й не мають роботи, то шукають її чи очікують, що їм запропонують роботу.

Працедавець – це фірма, яка, виходячи із попиту на свою продукцію, створює попит на працю та надає можливість найманим робітникам працювати і отримувати заробітну плату.